

Nd.

40. Frumvarp til laga

[37. mál]

um breyting á lögum nr. 74 1974, um meðferð opinberra mála.

Flm.: Finnur Torfi Stefánsson.

1. gr.

Við 61. gr. laga nr. 74 1974 bætist ný málsgrein, svohljóðandi:

Handtekinn maður á rétt á skipuðum réttargæslumanni þegar eftir handtöku og ber þeim, er handtöku framkvæmir, að skýra honum frá þessum rétti. Réttargæslumaður ber skyldur og réttindi sem verjandi eftir 86. gr. Handteknum manni er heimilt eftir handtöku að hafa samband við ættingja eða aðra vandamenn, nema sérstök ástæða sé til að ætla að það muni torvelda rannsókn málsins.

2. gr.

1. tölul. 67. gr. laga nr. 74 1974 falli niður.

3. gr.

3. málslíður 1. málsg. 86. gr. laga nr. 74 1974 orðist svo:

Verjanda er heimilt að tala við sökunaut einslega, þegar hann er í gæslu, nema dómari hafi sérstakt tilefni til að telja hætu á, að rannsókn torveldist fyrir það.

Í 4. málslíð sömu málsgreinar falli niður orðin: „enda þyki dómara það hættulaust vegna rannsóknar málsins“.

4. gr.

Lög þessi taka þegar gildi.

Greinargerð.

Frumvarp þetta lýtur að skilyrðum til beitingar gæsluvarðhalds og réttarstöðu sakbornings og réttargæslumanns. Í lögum um meðferð opinberra mála, nr. 74 frá 1974, er í 1. tölul. 67. gr. ákvæði um að gæsluvarðhaldi skuli að jafnaði beita „ef ætla má, að sökunautur muni torvelda rannsókn málsins, ef hann hefur óskert frelsi sitt, svo sem með því að afmá merki eftir brotið eða merki, er í sambandi við það standa, skjóta undan munum eða öðrum gögnum, er brotið varða, hafa áhrif á vitni eða samseka“. Heimild þessi er svo sem sjá má ákaflega víðtæk og lætur nærri að eftir henni sé ávallt unnt að úrskurða hvern þann í gæsluvarðhald, sem hafður er fyrir sökum eða grunaður um refsivert brot. Reynslan hefur sýnt að íslenskir dómstólar nota þessa heimild í ríki mæli. Eru mörg dæmi þess, að menn, sem síðar reyndust saklausir, hafa þurft að sitja langtímum saman í varðhaldi. Enn fremur þekkist það, að mönnum er haldið inni lengur en brýnustu rannsóknarþarfir krefjast. Þetta á vafalaust rætur að rekja til þeirrar áherslu sem dómstólar leggja á að knýja fram játningu sökunauts, og er gæsluvarðhald áhrifaríkt tæki í því skyni.

Hin tíða notkun gæsluvarðhalds við rannsókn sakamála skapar óþolandi öryggisleysi fyrir fólk. Rangar sakargiftir geta auðveldlega orðið til þess, að menn verði hnepptir í gæsluvarðhald, og eru þess sorgleg dæmi. Auk þess stríðir hún gegn mannúðarsjónarmiðum. Þá leikur vafi á gagnsemi langrar gæsluvarðhaldsvistar frá

rannsóknarsjónarmiði, þar sem framburður fanga hættir að vera marktækur eftir langa innilokun. Er brýnt að gera hér breytingu á og þrengja skilyrði dómstóla til þess að úrskurða gæsluvarðhaldsvist.

Frumvarpið fjallar í annan stað um rétt handtekings manns til þess að fá skipaðan réttargæslumann. Samkvæmt lögum nr. 74 1974, 3. málsgr. 81. gr., er sakborningi ætíð heimilt að ráða sér réttargæslumann á eigin kostnað. Í ákveðnum tilvikum á hann einnig rétt á að fá sér skipaðan réttargæslumann, en í skipuninni felst það fyrst og fremst, að kostnaður réttargæslumannsins er greiddur úr opinberum sjóði. Skv. 1. tölul. 2. málsgr. 80. gr. laga nr. 74 1974 skal skipa sökunaut réttargæslumann eftir ósk hans meðan hann situr í gæsluvarðhaldi. Þessi réttur verður þó ekki virkur fyrr en við uppkvaðningu úrskurðar. Dómara er enn fremur heimilt skv. 4. mgr. 80. gr. laga nr. 74 1974, sbr. 14. gr. laga nr. 107 1976, að skipa sakborningi réttargæslumann við rannsókn máls hjá rannsóknarlögreglu og byggist það á mati dómars á þörfum sakbornings.

Breytingin í 14. gr. laga nr. 107 1976 var skref í rétta átt, en náði of skammt, enda veltur þar mikið á, hvort dómara berist beiðni eða upplýsingar varðandi sökunauta, sem á vernd þurfa að halda. Er þetta sérlega bagalegt þegar um handtekna menn er að ræða sem ekki geta gætt þessa sjálfir. Er eðlilegast að þeir meti sjálfir þörf sína á réttargæslumanni og þurfi ekki að láta fjárhagsleg sjónarmið ráða því mati. Er ekki með öðru móti tryggt að þeir njóti réttinda sinna að lögum.

Frumvarpið lýtur í þriðja lagi að því að breyta réttarstöðu verjanda og réttargæslumanna. Það er grundvallaratriði til þess að aðstoð verjanda megi nýtast sakborningi, að þeir geti ræðst við í einrúmi. Þetta er og meginreglan skv. núgildandi lögum. Á þeirri reglu eru þó takmarkanir, sem draga mjög úr gildi hennar og virðast að mestu óþarfar.

Samkvæmt 3. málsgr. 86. gr. laga nr. 74 1974 getur dómari meinað sakborningi í gæsluvarðhaldi og verjanda hans að ræða saman einslega ef hann telur „hættu á, að rannsókn torveldist fyrir það“. Á sömu forsendum getur dómari neitað verjanda um að vera viðstaddur prófun sökunauts. Þessar takmarkanir geta auðveldlega komið í veg fyrir að sakborningur megi hafa þau not af verjanda sínum, sem lög ætlast til, og er því full ástæða til að gera hér breytingu á.

Um 1. gr.

Hér er kveðið á um rétt handtekings manns til skipaðs réttargæslumanns og auk þess um skyldu þess, er handtöku framkvæmir, til að upplýsa um þann rétt. Felst í því trygging fyrir því, að hinn handtekni maður fari ekki á mis við rétt sinn sökum vanþekkingar. Þá er í greininni ákvæði um rétt handtekings manns til þess að skýra nánustu vandamönnum frá því, hvornig málum hans er komið, og er sá réttur sjálfsagður og eðlilegur. Að öðru leyti þarfnast greinin ekki skýringa.

Um 2. gr.

Hér er lagt til að hin almenna viðtæka heimild í 1. tölul. 67. gr. verði felld niður. Eftir standa aðrar heimildir greinarinnar, þar sem kveðið er á um sérstök tilvik þar sem beita má gæsluvarðhaldi. Verður að telja þær nægar til að fullnægja rannsóknarþörfum.

Um 3. gr.

Hér er gert ráð fyrir að dómari þurfi að hafa sérstakt tilgreint tilefni til að banna verjanda að ræða einslega við sakborning. Þá er lagt til að verjandi, sem skipaður er áður en rannsókn er lokið, hafi ávallt rétt til að vera viðstaddur prófun sökunauts. Í þessu tilviki er ekkert tilefni til annars, þar sem rannsóknarmaður er jafnan viðstaddur prófun sakbornings.

Um 4. gr.

Þarfnast ekki skýringa.